

DOI 10.47315/archives2021.329.099

УДК 070(410):355.1-055.2(410)«1939/1945»

Наталія Залеток

кандидатка історичних наук,
завідувачка відділу архівознавства,
Український науково-дослідний інститут
архівної справи та документознавства
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5319-3876>

БРИТАНСЬКІ ГАЗЕТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛУЖБИ ЖІНОК У КОРОЛІВСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛАХ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. **Мета роботи** – проаналізувати зміст британських газет часів Другої світової війни та виокремити блоки інформації, яку можна використати під час дослідження служби жінок у Королівських Збройних силах. **Методологія дослідження:** були застосовані методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняння й узагальнення, контент-аналізу. Останній дав змогу проаналізувати у соціальному контексті якісний і кількісний зміст газетних матеріалів, виокремити певне коло фактів і тенденцій, які стосувалися проблеми присутності британок у війську. Також нами було використано гендерний підхід під час аналізу особливостей публічного дискурсу щодо жінок-військовослужбовців. Він дав змогу скласти уявлення про гендерні ролі, що побутували на той час у британському суспільстві. **Наукова новизна.** Газети як джерело дослідження служби жінок у британських збройних силах виступають предметом окремої наукової розвідки вперше. До наукового обігу вводиться низка матеріалів британських періодичних видань 1939–1945 рр., що дає змогу повніше відслідкувати основні тенденції у діяльності жінок на службі у Королівських Збройних силах упродовж війни, їхньому побуті тощо. **Висновки.** Матеріали британських газет є важливим джерелом для дослідження служби жінок у Королівських Збройних силах, а також публічного дискурсу з цього питання й тогочасної гендерної політики британського уряду. Активне оцифрування і удоступнення широких пластів британської періодики уможливило дистанційне опрацювання цих важливих першоджерел із використанням сучасних засобів цілеспрямованого пошуку необхідної інформації у них. Із британської періодики можна почерпнути відомості щодо рекрутування британок до війська; умов їхньої служби у різних організаціях; особливостей пропагандистської кампанії держави, спрямованої на залучення якомога більшої кількості жінок до служби тощо. На основі газетних матеріалів можна частково сформулювати уявлення про особливості публічного дискурсу щодо жінок на службі, який був вельми неоднозначним, адже поряд з акцентуванням уваги на важливості роботи членкинь 3-х жіночих служб велися дискусії щодо привабливості їхньої форми, зовнішнього вигляду загалом, використовувалася сексистська і патерналістська риторика тощо. Також на основі аналізу змісту й частоти публікацій можна судити про зростання значущості ролі жінок-військовослужбовців у міру розгортання військового конфлікту, розширення но-

© Н. Залеток, 2021

менклатури їхніх посад та зростання відповідальності посадовиць, ставлення суспільства до змін в організації жіночої служби.

Ключові слова: газети; цифрові архіви періодики; Велика Британія; жінки; збройні сили; Друга світова війна.

Служба і побут жінок Великої Британії у лавах збройних сил у 1939–1945 рр. перебували у фокусі дослідження істориків та суспільствознавців, починаючи ще з 1940-х років¹. Однак і для сучасної історіографії ця проблематика все ще не втратила своєї актуальності. В останні десятиліття побачили світ праці, присвячені низці різноманітних аспектів, пов'язаних із присутністю британок у збройних силах під час Другої світової війни: призову,² загальним особливостям служби³, рівню їхньої мілітаризації⁴ тощо.

Очевидно, що інтерес до цієї тематики вимагає використання широкого кола різноманітних першоджерел, які дають змогу всебічно висвітлити ті чи інші її аспекти. Періодичні видання є одним із таких джерел. На їхніх шпальтах можна почерпнути чимало інформації, яка дає змогу більш повно висвітлити досвід британок на службі у роки війни. На жаль, нам не вдалося відшукати окремих розвідок, присвячених значенню матеріалів британської періодики для дослідження служби жінок у Королівських Збройних силах. Приміром, у статті А. Марвіка (A. Marwick) вони розглядаються поряд з аудіовізуальними виданнями передвоєнних та воєнних років; акцент зроблено, насамперед, на особливостях їх видавання у цей період, аналіз же контенту поданий досить коротко і загально, а не у контексті висвітлення служби жінок⁵. Залишилося поза увагою висвітлення присутності британок у лавах війська і у працях С. МакКензі (S. P. MacKenzie),⁶ а також Ш. Ніколаса (S. Nicholas) і Т. О'Меллі (T. O'Malley)⁷.

¹ Див., напр.: *Collett Wadge D. Women in Uniform*. London: Dampson Low, 1946. 394 p.

² *Flynn G. Q. Conscription and democracy: The draft in France, Great Britain, and the United States*. Westport, Connecticut & London: Greenwood PRESS, 2002. 303 p.

³ *Harris C. Women at war in uniform 1939–1945*. Stroud: Sutton Publishing, 2003. 138 p.

⁴ *Fieseler B., Hampf M., Schwarzkopf J. Gendering Combat: Military Women's Status in Britain, the United States, and the Soviet Union during the Second World War // Women's Studies International Forum*. 2014. Vol. 47. P. 123.

⁵ *Marwick A. Print, Pictures, and Sound: The Second World War and the British Experience // Daedalus*. 1982. Vol. 111, № 4. P. 135–155.

⁶ *MacKenzie S. P. Vox Populi: British Army Newspapers in the Second World War // Journal of Contemporary History*. 1989. Vol. 24, № 4. P. 665–681.

⁷ *Nicholas S., O'Malley T. Newspapers, War and Society in the 20th Century: Journalism, Reportage and the Social Role of the Press*. London: Routledge, 2020. 236 p.

Водночас із кожним роком, навіть попри умови пандемії, можливості дослідників проблеми зростають завдяки глобальним процесам цифровізації архівної й бібліотечної справи, в яких Велика Британія перебуває на передових позиціях у світі. Завдячуючи останньому факту, стало можливим і це дослідження. Адже у країні була пророблена надзвичайно велика робота з оцифрування численних архівів періодичних видань, які були видані у 1603–2000-х роках і зберігаються у Британській бібліотеці, а також викладення їх для користування широким загалом на електронному ресурсі «The British Newspaper Archive»⁸.

Поява останнього і його наповнення мільйонами оцифрованих і розпізнаних газетних сторінок стала можлива завдяки співпраці Британської бібліотеки та британського генеалогічного ресурсу Findmypast. Загалом ресурс вміщує не лише британські газети, але й видання деяких інших країн. Говорячи про мету створення проєкту, його розробники зазначили, що це, насамперед, удоступнення величезної колекції періодичних видань, внаслідок якого «дослідники з усього світу змогли б отримати доступ до скарбів у ній»⁹. Робота над наповненням ресурсу продовжується й донині. Варто зазначити, що доступ до «The British Newspaper Archive» здійснюється на умовах передплати, яка може тривати від місяця до року, і надається на платній основі, однак ціни дуже демократичні.

Оцінюючи зручність ресурсу, зауважимо, що у ньому представлено можливість простого пошуку за ключовими словами, а також просунутого пошуку з можливістю обмежити його діапазон місцем, датою (з точністю до дня), типом публікації тощо. В особистому кабінеті дослідника є можливість зберігати потрібні сторінки того чи іншого видання, формувати з них підбірки тощо.

Безумовно, можливість роботи з таким цифровим архівом і користування реалізованими на ньому функціями дає змогу дослідити конкретні аспекти тієї чи іншої проблеми навіть більш ретельно, ніж це вдавалося під час роботи у стаціонарних архівах чи бібліотеках. Адже можливість пошуку за ключовим словами, застосування фільтрів тощо значно прискорюють опрацювання періодичних видань конкретного часового періоду. Приміром, нам вдалося відразу з-поміж широкого пласту періодики воєнного часу відшукати ті випуски газет із різних частин Великої Британії, у яких йшлося саме про предмет нашого дослідження – жінок-військовослужбовців британських збройних сил.

У зв'язку із зазначеним, мета цієї статті – проаналізувати зміст британських газет часів Другої світової війни та виокремити блоки

⁸ Discover History As It Happened. (n. d.) // The British Newspaper Archive. URL: <http://www.britishnewspaperarchive.co.uk/> (дата звернення: 04.11.2021).

⁹ Ibidem.

інформації, яку можна використати під час дослідження служби жінок у Королівських Збройних силах.

Уряд Великої Британії, на відміну від, приміром, СРСР, офіційно заборонив жінкам брати безпосередню участь у боях, але у 1938–1939 рр. було створено 3 жіночі організації при Британських Збройних силах – Допоміжну територіальну службу (далі – ДТС) при сухопутній армії; Жіночу королівську військово-морську службу (далі – ЖКВМС) при Королівському Військово-морському флоті; Жіночі допоміжні військово-повітряні сили (далі – ЖДПС) при Королівських повітряних силах.

Упродовж практично всієї тривалості війни в Європі служба британок у збройних силах була окремою темою для висвітлення в газетах. Тому їх доцільно використовувати як джерело для дослідження цієї проблематики. Безумовно, під час опрацювання матеріалів будь-яких періодичних видань потрібно пам'ятати, що, яким би демократичним не був режим, він однаково має вплив на друковані ЗМІ. Особливо у часи воєн, коли потреба у підтриманні потрібних владі суспільних настроїв суттєво зростає. Тому за таких обставин здебільшого висвітлюється та частина інформації, яка не суперечить офіційній позиції влади на момент публікації. Якщо, звісно, не йдеться про опозиційні ЗМІ, ворожу пропаганду тощо. У нашому випадку про останнє не йдеться, адже для аналізу було обрано випуски офіційних періодичних видань із різних куточків Великої Британії, які зберігали вірність чинному владному режиму.

Зі вступом у війну Великої Британії (3 вересня 1939 р.) у ЗМІ почали поступово з'являтися оголошення з закликами до жінок приєднатися до однієї з 3-х жіночих служб¹⁰. У цьому році висвітлення їхньої діяльності здебільшого обмежувалося саме такими короткими повідомленнями, на підставі яких можна скласти уявлення про вікові категорії жінок, яких потребували організації, приблизне коло посад, яке на той час було достатньо обмеженим, рідше – отримати інформацію про заробітки, на які могла претендувати жінка на певній посаді. Так, в оголошенні, вміщеному в газеті «Staffordshire Advertiser» від 6 вересня 1939 р., було наведено приблизний рівень зарплат службовиць у ЖДПС. Наприклад, платня операторки телетайпу, телефоністки, поварки, водійки на початку кар'єри становила 1 шилінг 4 пенні на день із перспективою зростання оплати до 2 шилінгів 4 пенні після здобуття звання рядової авіації першого класу. Всіх жінок на службі зобов'язувалися забезпечити військовою формою або компенсувати витрати на

¹⁰ Aberdeen appeal for W.R.N.S. recruits // Aberdeen Press and Journal. 1939. 18 Sept. P. 3; Women, aged 18–45, urgently wanted // Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette. 1939. 1 Sept. P. 2; Women's Auxiliary Air Force // Lincolnshire Standard and Boston Guardian. 1939. 16 Sept. P. 3.

її придбання¹¹. На початку війни у деяких підрозділах ЖКВМС найбільше бракувало персоналу із загальними обов'язками (стюардеса, посильна, комірниця), а не спеціальними (шифрувальниця, телефоністка, зв'язківця, кодувальниця, стенографістка). Хоча набір жінок віком 18–50 років відбувався за обома напрямками¹².

Оскільки найменш привабливою в очах жінок виглядала служба у ДТС, де від початку створення почалися проблеми з організацією умов побуту її членкинь, уряд намагався підвищити її авторитет. Упродовж усієї осені 1939 р. у газетах публікувалися різні замітки, а також фото зі служби жінок у ДТС – робочих моментів, на яких представлені доглянуті усміхнені британки, оглядин їхніх підрозділів представниками королівської сім'ї, відвідин парадів тощо¹³.

У 1940 р., у міру загострення військового конфлікту та звикання населення до умов воєнного часу, тема служби жінок у війську знаходила більш широке висвітлення ніж у попередній рік. Під воєнні реалії підлаштовувалися навіть працівники комерційної сфери. Так, у газетах подекуди розміщували рекламу товарів, які стали б у пригоді жінкам і чоловікам на службі¹⁴.

Задля підвищення обізнаності населення з діяльністю цивільних і військових жіночих служб у листопаді 1940 р. було опубліковано загальну статтю, присвячену описові 9-х із них, у т. ч. й ДТС, ЖДПС, ЖКВМС. Кожній з них відведено окрему замітку, яка супроводжувалася світлинаю з її представницями. У текстовій частині описано основні обов'язки членкинь організації. Так, щодо ЖДПС зазначалося, що її членкині виконують широке коло обов'язків. Специфікою цієї служби є задіяність серед іншого в обслуговуванні повітряних куль загородження, упакуванні парашутів тощо. Членкині ЖКВМС, йшлося у статті, працюють у підрозділах ВМС на суші. Вони служать зв'язківцями, картографіями, співробітницями гідрографічних департаментів Адміралтейства тощо. Членкині ДТС співпрацюють із підрозділами сухопутної армії, в основному телефоністками, секретарками, водійками, автомеханікними, працівницями їдальні чи кухні¹⁵.

¹¹ Women's Auxiliary Air Force // *Staffordshire Advertiser*. 1939. 16 Sept. P. 3.

¹² Aberdeen appeal for W.R.N.S. recruits // *Aberdeen Press and Journal*. 1939. 18 Sept. P. 3.

¹³ Members of the Auxiliary Territorial Service being inspected by the King during his visit to a regimental depot yesterday // *Yorkshire Post and Leeds Intelligencer*. 1939. 24 Oct. P. 3; Women of the Auxiliary Territorial Service // *Hampshire Telegraph*. 1939. 22 Sept. P. 12; The Princess Royal visits Auxiliary Territorial Service // *Yorkshire Post and Leeds Intelligencer*. 1939. 11 Nov. P. 9; Auxiliary Territorial Service at work // *Belfast Telegraph*. 1939. 14 Sept. P. 8.

¹⁴ For the convenience of men and women on military service... // *Nottingham Evening Post*. 1940. 18 Apr. P. 5.

¹⁵ Women auxiliary workers of the war // *The Sphere*. 1940. 23 Nov. P. 24.

Значна кількість матеріалів була присвячена ЖКВМС. Приміром, у статті «Жінки у формі – Жіноча королівська військово-морська служба», опублікованій на шпальтах «The Bystander», на 3-х сторінках подано інформацію й світлини, які стосуються повсякдення представниць цієї організації. Автори намагалися охопити службу жінок не лише на спеціалізованих посадах, але й загальних – офіціанток, поварок, кур'єрок тощо. Текстова частина матеріалу достатньо велика. Задля надання організації більшої ваги і авторитетності підкреслюється, що історія ЖКВМС бере початок ще з років Першої світової війни¹⁶, і що серед персоналу були і її ветеранки, які вирішили повернутися до служби у відповідальний для нації момент. У тексті зазначено, що членкині організації виконують для флоту ті самі допоміжні функції, що й персонал ДТС для сухопутної армії. Своєю діяльністю вони вивільняють чоловіків для служби на фронті. Підкреслюється допоміжний характер їхніх функцій, більшість з яких є роботою клерків або обов'язками з обслуговування, хоча є серед них і ті жінки, чия служба пов'язана з опрацюванням таємної інформації. Не приховується той факт, що здебільшого жінки у ЖКВМС мають кровну спорідненість із чоловіками-військовослужбовцями Королівського військово-морського флоту, чимало з них – із аристократичних сімей¹⁷.

Серія матеріалів про цю службу вийшла також у газеті «The Sketch». У серпневому випуску 1940 р. на світлинах бачимо усміхнених жінок, які вчаться салютувати, слухають лекції в аудиторіях та весело проводять дозвілля у тренувальному центрі в Грінвічі¹⁸. Наприкінці грудня 1940 р. на 2-х полосах у тій самій газеті оприлюднено невелику замітку про ЖКВМС, що супроводжувалася 8-ма фото досить великого формату. Жінки на світлинах – у формі, усміхнені або заклопотані поточними справами. Текстова частина матеріалу повідомляє, що ЖКВМС є «дуже цінним підрозділом Королівських військово-морських сил. Це – організація-ветеранка, адже створена під час війни 1914–1918, і відновлена у 1939. Завдяки їй багато тисяч чоловіків звільнено для служби на морі»¹⁹.

Як бачимо, здебільшого у статтях про ЖКВМС акцентувалася увага на їхній відносно давній історії та допоміжному характері обов'язків її членкинь щодо військовослужбовців чоловічої статі у ВМС. Крім того, характерною ознакою є велика кількість матеріалів про цю орга-

¹⁶ Women in Uniform – the Women's Royal Naval Service // The Bystander. 1940. 19 June. P. 15–17.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ «WRENS» In The Painted Hall At Wren's Greenwich: Officers And Ratings Of The Women's Royal Naval Service // The Sketch. 1940. 14 Aug. P. 18–19.

¹⁹ The Way They Have in the Women's Royal Naval Service Officers and Ratings with the True Nelson Touch // The Sketch. 1940. 25 Dec. P. 5.

нізацію в ЗМІ. Припускаємо, що, насамперед, це може пояснюватися саме приналежністю її членкинь до сімей військовослужбовців, зокрема, вищого офіцера ВМС Великої Британії. Адже суттєвого браку кадрів у ній зазвичай не спостерігалось. За свідченнями ветеранок війни, потрапити до ЖКВМС, не маючи зв'язків у керівництві ВМС, було майже неможливо²⁰.

Крім того, чимало матеріалів було присвячено висвітленню побуту у ЖДПС. Великий матеріал про цю організацію було оприлюднено у березні 1940 р. у газеті «The Tatler». Схема висвітлення її функціонування була подібна до тієї, за якою описували роботу в ЖКВМС. Зокрема, автори відсилали читачів до подій Першої світової війни: «У багатьох ще є свіжі спогади про хорошу роботу багатьох жіночих організацій впродовж останньої війни, які знову привертають увагу у цьому новому, можливо ще кривавішому, протистоянні»²¹. У матеріалі також зазначено, що жінки у ЖДПС «беруть на себе будь-яку роботу, пов'язану із функціонуванням Королівських повітряних сил, за винятком виконання бойових польотів. Єдина служба, де жінки виконують польоти – це Повітряно-транспортна допомога, до обов'язків членкинь якої належить транспортування літаків від заводу до місця дислокації, і ця робота виконується на дуже високому рівні. Ми ще не дійшли до такого досвіду, який мають росіяни, що наймали жінок для бомбардування фінів, та тримали у минулому піхотні батальйони амазонок»²². Водночас, йшлося у статті, функціонал членок ЖДПС є не менш важливим. Вони служать клеркками, операторками телетайпів, телефоністками, друкарками, механіками-водійками тощо. «Тож – констатують автори, – коли ми бачимо всіх цих імпульсних дівчат, які ходять по цій землі у часи війни, ми маємо усвідомлювати, що це не шоу, а свідчення важкої і патріотичної роботи задля справи нації...»²³. Подібні твердження були спрямовані насамперед на ту частину британського соціуму, яка скептично ставилася до жінок у формі. Хоча мали на меті і підвищення статусу ЖДПС та рівня його привабливості для майбутніх новобранок, адже публічне визнання внеску його членкинь, зокрема під час «Битви за Британію», мало відповідний ефект у суспільстві.

Крім того, з'явилися й коротші матеріали про побут членкинь ЖДПС²⁴. Також у газетах практикували висвітлення окремих проявів звитяги жінок на службі. Так, за проявлений героїзм Військовою ме-

²⁰ Flynn G. Q. Conscriptio and democracy... P. 48–49; Harris C. Women at war in uniform 1939–1945... P. 35–36.

²¹ Behind The Scenes with The Women's Auxiliary Air Force // The Tatler. 1940. 13 Mar. P. 22.

²² Ibidem.

²³ Ibidem. P. 23.

²⁴ Members of the Women's Auxiliary Air Force repairing the inside of barrage balloon // Yorkshire Evening Post. 1940. 14 Mar. P. 11.

даллю нагороджено капралку ЖДПС М. Гвін Робінс. Вона перебувала в окопі, коли туди влучила ворожа бомба під час авіанальоту. Багатьох військовослужбовців було вбито, ще двоє отримали поранення. Капралка не розгубилася, повідомила про подію керівництву, попросила про допомогу в евакуації поранених і почала надавати їм першу медичну допомогу. Вона залишалася в окопі, доки поранених не евакуювали²⁵.

На шпальтах газет також обговорювали можливі зміни у законодавстві, що регулювало службу жінок у збройних силах. Наприклад, до редакції газети «The Times» надійшов лист із пропозицією від капітана Фрейзера щодо підпорядкування жінок у 3-х службах військовому законодавству. Він зазначив, що не піддає сумнівам високий рівень дисципліни в лавах членкинь цих організацій, однак чимало з них працюють з секретною інформацією, виконують важливі завдання у сухопутних, повітряних та військово-морських силах, і той факт, що деякі з них можуть вільно відлучатися з місця служби, становить загрозу. Адже котрась із них може ненавмисно видати якийсь із військових секретів. Тому, на його думку, варто було б зробити певну адаптацію військового законодавства для жінок на службі, щоб уникнути таких ситуацій, і передбачити за них певне покарання, наприклад, позбавлення виплат чи суворіші заходи у випадку серйозних проступків²⁶.

У 1941 р. кількість матеріалів, присвячених жіночим організаціям збройних сил Великої Британії, зросла, зокрема, через суттєвий брак персоналу у них і, як наслідок, бажання залучити нові кадри²⁷. В одній зі статей, присвячених діяльності ЖДПС, кореспондент газети «Telegraph» зазначив, що членкині цієї служби «можуть успішно робити чоловічу роботу, і в деяких випадках вони можуть робити її навіть краще за чоловіків»²⁸. Він зауважив, що британки у цій організації нахненно виконують будь-які завдання. Автор наводить приклад колишньої асистентки у магазині одягу, яка у ЖДПС ремонтувала техніку.

²⁵ Girl corporal gets M.M. // Belfast News-Letter. 1940. 18 Dec. P. 3.

²⁶ Women under Military Law? // Morecambe Guardian. 1940. 25 May. P. 2.

²⁷ Just to remind you! // Buckingham Advertiser and Free Press. 1941. 4 Jan. P. 4; Tie a knot in your handkerchief // Yorkshire Evening Post. 1941. 11 Mar. P. 3; Tie a knot in your handkerchief // Fife Free Press, & Kirkcaldy Guardian. 1941. 22 Feb. P. 3; Women's Royal Naval Service. Cooks & Stewards wanted immediately // Western Morning News. 1941. 24 Jan. P. 2; Recruiting visit. The W.A.A.F. wants you // Eastbourne Herald. 1941. 15 Nov. P. 5; Younger «WRENS» // Belfast Newsletter. 1941. 22 Mar. P. 3; W.A.A.F. recruits // Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette. 1941. 19 Mar. P. 3; The Reward of Ability // Yorkshire Post and Leeds Intelligencer. 1941. 21 Aug. P. 6; Scots Women in Command // Aberdeen Weekly Journal. 1941. 24 July. P. 3; Do your own job in the WAAF // Yorkshire Evening Post. 1941. 31 Mar. P. 9.

²⁸ Watching the W.A.A.F.'s at work // Larne Times. 1941. 2 Aug. P. 6.

За її словами, нова зайнятість їй набагато більше до душі, бо жінка відчуває, що робить «щось дійсно важливе»²⁹. Окрему увагу автор приділив поваркам ЖДПС, чії страви викликали у нього справжній захват. Стаття супроводжується двома світлинами – на одній з них членкині ЖДПС чистять свічки двигуна, на іншій – офіціантки організації прислуговують у чоловічій їдальні. Не оминув кореспондент і обговорення буцімто важливості зовнішнього вигляду для жінок на службі, зазначивши, що вдосконалена форма військово-повітряних сил дає їм змогу бути більш привабливими. Як бачимо, такі й подібні прояви об'єктивності щодо жінок на службі у роки війни у британських ЗМІ були дуже поширеними. Особливо це стосується теми непривабливості жінок у військовій формі. Суспільство надавало питанню зовнішнього вигляду жінок-військовослужбовців настільки важливого значення, що у вересні 1941 р. навіть було створено окрему поліцію для членкинь ДТС та ЖДПС, про що повідомили газети. До її повноважень планувалося віднести нагляд за дотриманням дисципліни та дрескоду жінками на службі. Зі змісту статті стає зрозумілим, що основна мета цієї структури – це слідування за зовнішнім виглядом британок у ДТС та ЖДПС, адже набір до такої поліції мав відбуватися на підставі зовнішнього вигляду претендентки, яка мала слугувати прикладом для інших³⁰.

Поряд із дискусіями про те, чи добре сидить на жінках форма, у газетах і надалі висвітлювали героїчні вчинки окремих офіцерок. Наприклад, у статті від 11 січня 1941 р. повідомляли про звитягу та витримку виконавчачки обов'язків сержанта М. Джин та виконавчачки обов'язків капрала Дж. Харн-Авіс, які під час бомбардування ворогом телефонної станції зберігали спокій та змогли забезпечити роботу персоналу в умовах обстрілу. За це вони були нагороджені військовими медалями³¹.

Знаходимо у британській періодиці і згадки про членкинь жіночих служб при збройних силах серед військових втрат³².

У 1941 р. більше уваги стали приділяти питанням призову жінок на службу, адже це активно обговорювалося у парламенті, а, отже, і в суспільстві³³. Крім того, в газетах і надалі приділяли увагу ймовірності

²⁹ Ibidem.

³⁰ Service women to have police // Daily Mirror. 1941. 15 Sept. P. 1.

³¹ Sergeant Jean, Corporal Joan Get M.M. // Lancashire Evening Post. 1941. 11 Jan. P. 3; Military medals for women // Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette. 1941. 11 Jan. P. 2.

³² A.T.S. Girls among War Casualties // Nottingham Journal. 1941. 28 Mar. P. 3.

³³ No exceptions in call-up of women // Lancashire Evening Post. 1941. 17 Mar. P. 5; Forces or factory // Belfast News-Letter. 1941. 1 Sept. P. 3; Women's call-up rules tightened // Leven Mail. 1941. 3 Sept. P. 3; Premier to answer challenging war questions // Portsmouth Evening News. 1941. 8 Nov. P. 1; Conscription of women: military age up to 50? // Leicester Evening Mail. 1941. 27 Nov. P. 1.

(яка зрештою стала реальністю) надання членкиням ДТС та ЖДПС повного військового статусу. Зокрема, в одній зі статей від 10 квітня 1941 р. йшлося про те, що персонал ДТС та ЖДПС виконує настільки важливу для збройних сил роботу, що заслуговує такого статусу. Водночас наголошувалося на тому, що після його надання жінок зобов'язуватимуть виконувати тільки ту роботу, до якої вони здібні. Однак, вона може включати посади в артилерійських підрозділах ППО, на прожекторних станціях тощо. Обидві служби залишаться суто жіночими, і військове законодавство на них поширюватиметься не у повній мірі, а до необхідної межі³⁴. І, якщо зазвичай газети акцентували увагу на негативних наслідках підпорядкування жінок військовому законодавству, то у матеріалі «The Scotsman» подано і протилежну думку, висловлену леді Карлайсл, головною коменданткою ДТС. Вона висловила сподівання, що всі 3 жіночі служби отримають повний військовий статус, будуть підпорядковані військовому законодавству. Останнє дасть змогу британкам претендувати на певні пільги від держави³⁵. Крім того, леді Карлайсл особливу увагу приділила успішній службі британок у ППО, зазначивши, що «прилад управління артилерійським зенітним вогнем особливо добре працює у жіночих чутливих руках»³⁶.

У 1942 р. характер та зміст повідомлень про набір від ЖДПС та ЖКВМС особливо не відрізнявся від тих, що можна було зустріти у попередні роки, проте щодо ДТС такі оголошення стали розлогішими. Багато в чому вони також мали на меті реабілітувати в очах суспільства цю організацію. Наприклад, у зв'язку з суттєвим невдоволенням з боку британок умовами служби у ДТС, через ЗМІ потенційним новобранкам та їхнім батькам і близьким пропонували здійснити візит до підрозділів організації, щоб подивитися умови проживання, а також задати питання відповідальній офіцерці³⁷. Також акцентували увагу на позитивних прикладах служби «старожилок» цієї організації. Так, у деяких із них у 1942 р. спливав 4-річний термін служби. Однак більшість була настільки віддана країні та ДТС, що вирішила поновити свої контракти, щоб служити, допоки країна цього потребує. Далі йшлося про першочергову роботу, яку виконують членкині ДТС, наскільки вони змінили традиційні уявлення про можливі ролі для жінок на війні, а також подавався широкий перелік посад в організації³⁸.

³⁴ A.T.S. and W.A.A.F. Crown Forces // Aberdeen Evening Express. 1941. 10 Apr. P. 3.

³⁵ Women's services may come under military law // The Scotsman. 1941. 4 Mar. P. 6.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Public notices. Auxiliary Territorial Service // Western Gazette. 1942. 2 Jan. P. 5.

Також для промоції служби у ДТС організували виставки. Про одну з них під назвою: «Пригоди через службу» («Adventure Through Service») йшлося у газеті «Birmingham Mail» від 4 травня 1942 р. На ній відвідувачам мали демонструвати, як членкині ДТС виконують свої обов'язки під час повітряних атак ворога³⁹.

У тому самому році побачили світ і великі матеріали щодо служби чоловіків та жінок у ППО. Для Великої Британії захист своєї території з повітря був серед найбільш значущих завдань під час війни, адже атаки ворога на цю країну здійснювалися саме з повітря. І навантаження на Королівські ВПС та ППО було дуже великим. У зв'язку з цим, із метою інформування суспільства, формування позитивного іміджу цих військ і залучення до них більшої кількості волонтерів, у ЗМІ та друкованій продукції неодноразово наголошувалося на виключній важливості роботи військовослужбовців у них. Чоловіки та жінки у ППО, як зазначалося у статті, «...мають менше можливостей для проявлення особистої звитяги та ініціативи, на відміну від бойових підрозділів Королівських ВПС, але... ця робота вимагає надвисокої кваліфікації»⁴⁰. У матеріалі наголошено, що міста Лондон і Ліверпуль під час авіанальотів врятували сили ППО. Від початку війни вони знищили понад 630 ворожих літаків. Особливу увагу приділено жінкам у змішаних підрозділах ППО – їхня служба у цьому роді військ названа революційним кроком. Крім того, висвітлено особливості служби британок у прожекторних підрозділах ППО, до обов'язків яких належали виявлення ворожої авіації у нічний час та супровід британських літаків із метою їх успішного приземлення⁴¹.

У 1942 р. році влада також почала активніше працювати над ліквідацією логістичних недоліків в організації служби жінок у збройних силах. У межах підготовки комітету з інспектування умов проживання та побуту жінок на службі цілком справедливе, на наш погляд, обурення представниць деяких політичних партій спричинив той факт, що його склад спершу пропонували зробити суто чоловічим⁴². Зрештою, після тривалих дискусій, до комітету увійшло 5 жінок та 3 чоловіки⁴³.

³⁸ A.T.S. «veterans». Interesting jobs for women // Stirling Observer. 1942. 20 Aug. P. 6.

³⁹ Auxiliary Territorial Service // Birmingham Mail. 1942. 4 May. P. 4.

⁴⁰ Their job isn't spectacular, but they need skill and coolness // Belfast Telegraph. 1942. 22 July. P. 4.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Women's Services // Lancashire Evening Post. 1942. 3 Feb. P. 4; Three women's services // The Scotsman. 1942. 4 Feb. P. 4.

⁴³ The Markham Report // The Sydney Morning Herald. 1942. 14 Dec. P. 3.

У 1943 р., поруч зі звичними короткими повідомленнями про набір до 3-х жіночих організацій при збройних силах⁴⁴, широке коло британських газет опублікувало також серію заміток про жіночі служби під назвою «Що вони роблять та що вони носять». Ці матеріали мали на меті підвищити обізнаність населення щодо завдань жінок-військово-вслужбовців. Для ДТС, ЖКВМС, ЖДПС готувалася окрема замітка, яка супроводжувалася малюнком, на якому зображено жінку в профіль у повний зріст у формі організації. Текстова частина складалася з короткої інформації про службу. Для ДТС було складено такий опис: «...функціонує з вересня 1938 р. Її членкині виконують сотні важливих робіт, звільняючи у такий спосіб більшу кількість чоловіків для виконання інших обов'язків. Дівчат готують для посад водійок, кур'єрок-мотоциклісток, креслярки, поварки, операторки телетайпів та операторки обладнання, яке виявляє мішені для артилерійських знарядь у військах ППО. Директорка організації особисто брала участь у розробленні зручної, подібної до робітничої уніформи ДТС. Вона складається з приталеної блузки прямого крою з квадратними плечима. Китель без поясу, приталений. Поза виконанням обов'язків членкині ДТС носять зручну пілотку коричневого, букового або зеленого кольору»⁴⁵.

Замітка про ЖДПС так само супроводжувалася зображенням жінки у формі цієї організації у повний зріст. У текстовій частині йшлося: «Жіночі допоміжні повітряні сили були засновані у 1939 р. До цього їхні членкині служили у компаніях Королівських повітряних сил при ДТС, що була створена 1938 р. Однак спеціалізований характер їхньої

⁴⁴ Volunteer now for Women's Auxiliary Air Force // Londonderry Sentinel. 1943. 2 Feb. P. 1; Volunteer now for Women's Auxiliary Air Force // Ibidem. 1943. 9 Feb. P. 1; Women's Royal Naval Service // Taunton Courier, and Western Advertiser. 1943. 2 Jan. P. 2; WREN Day // Taunton Courier, and Western Advertiser. 1943. 3 Apr. P. 2; WREN Day // Chester Chronicle. 1943. 22 May. P. 6; WREN Day // Ibidem. 1943. 23 Jan. P. 5; W.R.N.S. calling Scotland // Dundee Evening Telegraph. 1943. 1 Jan. P. 3; W.R.N.S. calling Scotland // Dundee Courier. 1943. 15 Jan. P. 4; Women's Royal Naval Service // Northampton Mercury. 1943. 12 Feb. P. 8. Women's Royal Naval Service // Northampton Mercury. 1943. 12 Mar. P. 8.

⁴⁵ What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service // Daily Mirror. 1943. 30 Apr. P. 2; What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service // The People. 1943. 9 May. P. 3; What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service // Norwood News. 1943. 30 Apr. P. 2; What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service // Coventry Evening Telegraph. 1943. 8 May. P. 3; What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service // Leicester Evening Mail. 1943. 8 May. P. 3; What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service // Portsmouth Evening News. 1943. 28 Apr. P. 8; What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service // Hartlepool Northern Daily Mail. 1943. 30 Apr. P. 4; What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service // Aberdeen Evening Express. 1943. 27 Apr. P. 6.

роботи призвів до створення окремої організації. Зараз ЖДПС є невід'ємною частиною Королівських повітряних сил. На початку війни в організації налічувалося всього 5 посад для жінок. Зараз їх понад 60! Приваблива уніформа синього кольору, а також розпізнавальні знаки є ідентичними до тих, що побутують у Королівських повітряних силах, і демонструють тісну асоціацію з приналежністю до бойової служби»⁴⁶.

Матеріал про ЖКВМС супроводжувало зображення жінки у повний зріст у формі цієї організації. У тексті зазначалося: «Жіночі королівські військово-морські сили зберігають назву та традиції організації, яка продемонструвала зразкову службу у 1917–1919 рр. Кіль нової ЖКВМС було закладено у 1939 р., і зараз вона є чудовим кораблем. Уніформа персоналу корабельної організації – жакет та спідниця темно-синього кольору, чорні туфлі-оксфорди, чорні панчохи, біла блузка, напівжорсткий комірець, чорна краватка, темно-синій кашкет із золотими літерами H.M.S. [перекладається як «Корабель Її Величності» («Her Majesty's Ship»)]. – Н. 3.] на чорній стрічці. Ви знайомі з цією уніформою. Членкині ЖКВМС служать у закладах військово-морського флоту у відомих портах, на віддалених станціях авіації ВМС. Фактично, вони служать всюди і виконують будь-яку роботу, яку скажуть. «Англія чекає...» – це заклик, на який членкині ЖКВМС відповіли усім серцем»⁴⁷.

Також у 1943 р. збереглася тенденція до активного висвітлення внеску у захист країни сил ППО. У матеріалі під назвою «Дилема прибережного артилериста ППО» розповідається про будні та навчання жінок і чоловіків у підрозділах цього роду військ. Продемонстровано

⁴⁶ What they do and what they wear. Women's Auxiliary Air Force // Belfast News-Letter. 1943. 4 June. P. 6; What they do and what they wear. Women's Auxiliary Air Force // Surrey Mirror. 1943. 4 June. P. 3; What they do and what they wear. Women's Auxiliary Air Force // Hull Daily Mail. 1943. 24 June. P. 4; What they do and what they wear. Women's Auxiliary Air Force // Evening Despatch. 1943. 8 June. P. 2; What they do and what they wear. Women's Auxiliary Air Force // Lincolnshire Echo. 1943. 10 June. P. 4; What they do and what they wear. Women's Auxiliary Air Force // Nottingham Evening Post. 1943. 18 June. P. 3; What they do and what they wear. Women's Auxiliary Air Force // Hartlepool Northern Daily Mail. 1943. 1 June. P. 4.

⁴⁷ What they do and what they wear. The Women's Royal Naval Service // Uxbridge & W. Drayton Gazette. 1943. 24 Sept. P. 7; What they do and what they wear. The Women's Royal Naval Service // Portsmouth Evening News. 1943. 22 Sept. P. 4; What they do and what they wear. The Women's Royal Naval Service // Belfast News-Letter. 1943. 24 Sept. P. 3; What they do and what they wear. The Women's Royal Naval Service // Surrey Mirror. 1943. 24 Sept. P. 7; What they do and what they wear. The Women's Royal Naval Service // Hartlepool Northern Daily Mail. 1943. 20 Sept. P. 3; What they do and what they wear. The Women's Royal Naval Service // Hartlepool Northern Daily Mail. 1943. 22 June. P. 3.

основні складнощі такої служби, описано, наскільки важко буває зафіксувати ворожий об'єкт, а ще складніше – знищити його. Водночас показово, на наш погляд, що, попри намагання висвітлити вагомий внесок військовослужбовців обох статей, у цьому матеріалі жінок називають «дівчатами з ДТС» («A.T.S girls»), а чоловіків, натомість, називають не «хлопцями» («boys»), а «чоловіками» («man»). Що саме по собі ставить жінок у субординовану позицію щодо їхніх колег чоловічої статі незалежно від посади і віку⁴⁸. На подібне можна натрапити у британських газетах часів Другої світової війни досить часто.

У 1944 р., у міру очевидного переходу переваги у війні на бік союзних сил, суттєво зменшується кількість матеріалів, присвячених жіночим службам при збройних силах. Однак іноді такі матеріали все ж траплялися. Приміром, у газеті «Warwick and Warwickshire Advertiser» було опубліковано замітку про лекцію, присвячену жінкам у ЖКВМС, проведену для учениць Королівської вищої школи у Варвіку⁴⁹. Суттєво поменшало світлин із миттєвостями служби жінок⁵⁰.

У цьому році найбільше іміджевих матеріалів можна було зустріти про жінок на службі у повітряних силах та ППО. Так, у матеріалі «ЖДПС у кожній операції Королівських повітряних сил», опублікованому у газеті «Warwick and Warwickshire Advertiser» від 2 червня, йшлося про значний внесок жінок у повітряних силах для звільнення Європи. У ньому наголошувалося, що «чоловіки та жінки працюють пліч-о-пліч задля підготовки збройної атаки, і жінки у наземних службах матимуть свою лепту у будь-якому успіхові у повітрі. Поки бойовий пілот та його колеги шукають у небі німецькі штурмовики, прокладачки курсу з ЖДПС у навушниках навколо довгих столів у ставці командування групи та на станціях Королівських повітряних сил переміщують стрілки і дерев'яні блоки, що збоку виглядає як настільна гра на мапі Європи. Вони відслідковують пересування ворожих літаків...»⁵¹. Відомості про збиті пілотами літаки приймають і записують також жінки з ЖДПС, вони ж опрацьовують плівки, відзняті бортовими фоторушницями, перевіряють обладнання літака перед вильотом, складають парашути та виконують ще низку важливих для війська завдань.

Серед матеріалів-описів служби жінок у ППО з'явилися такі, що висвітлювали їхній досвід у британських колоніях. Декілька таких статей розповідали про те, як вдячне населення Цейлона і Уганди забезпе-

⁴⁸ Dilemma of A.A. coastal gunner // Western Morning News. 1943. 28 Sept. P. 2.

⁴⁹ The King's high school for girls // Warwick and Warwickshire Advertiser. 1944. 16 June. P. 6.

⁵⁰ Members of the Auxiliary Territorial Service passing the Royal Stand, at Balmoral Show Grounds // Belfast Telegraph. 1944. 4 May. P. 3.

⁵¹ W.A.A.F. in every R.A.F. operation // Warwick and Warwickshire Advertiser. 1944. 2 June. P. 4.

чило тимчасові житла для жінок і чоловіків на службі у військах ППО комфортними і зручними меблями. Далі, завдяки командуванню ППО, місцеві жителі змогли зав'язати листування з британськими військово-вослужбовцями, де ділилися інформацією про себе, своє життя і побут тощо⁵².

Крім того, іноді можна натрапити на матеріали щодо зниклих безвісти жінок-військово-вослужбовців. Про один із таких випадків, що стався з членкинею ЖКВМС, розповідалося в замітці «Kirkintilloch Herald» від 1 березня 1944 р. Ймовірно, жінка загинула під час несення служби на морі⁵³. Інформували також про кадрові зміни у командуванні жіночих організацій⁵⁴.

У 1945 р. відомості про 3 жіночі організації у збройних силах практично щезають зі шпальт газет. Де-не-де траплялися інформаційні матеріали про службу жінок, зокрема за кордоном. Наприклад, цій темі присвячено матеріал про роботу 200 членкинь ЖДПС у Франції. Вони обіймали посади клеркинь, водійок, зв'язкивиць, інтерпретаторок фотографій, персональних асистенток представників командування британських збройних сил у Франції⁵⁵.

Але лівова частка згадок про жінок на службі припадає на матеріали про демобілізацію і повоєнну ресоціалізацію жінок-військово-вослужбовців⁵⁶. У суспільному дискурсі цілком однозначно почали пропагувати повернення до культу дому та сім'ї, на тлі побоювань, що жінки, які служили, перестануть бути покірними своїм чоловікам, публікували відповідні матеріали з метою запобігання цьому⁵⁷; збільшило заміток про одруження жінок-військово-вослужбовців⁵⁸.

Таким чином, матеріали британських газет є важливим джерелом для дослідження служби жінок у Королівських Збройних силах, а також публічного дискурсу з цього питання і тогочасної гендерної

⁵² New link with colonies // St. Andrews Citizen. 1944. 25 Mar. P. 5; Gifts made by Ceylon and Uganda // Warwick and Warwickshire Advertiser. 1944. 24 Mar. P. 5.

⁵³ District WREN missing // Kirkintilloch Herald. 1944. 1 Mar. P. 4.

⁵⁴ Air Chief Commandant Dame Katherine Trefusis-Forbes // Gloucestershire Echo. 1944. 22 Aug. P. 1; Air Commandant Lady R. M. E. Welsh has been promoted // Western Daily Press. 1944. 23 Aug. P. 3.

⁵⁵ W.A.A.F. Stationed in Paris // Londonderry Sentinel. 1945. 21 July. P. 6.

⁵⁶ Demobilisation // Yorkshire Post and Leeds Intelligencer. 1945. 16 Aug. P. 3; King's Speech: Bank of England will be nationalised // Bradford Observer. 1945. 16 Aug. P. 4; Toured War Factories. Thousand Handshakes // Belfast Telegraph. 1945. 7 May. P. 6; «Post» London Service // Lancashire Evening Post. 1945. 13 June. P. 1.

⁵⁷ Див. напр.: Homes for husbands, say married WRENS // Shepton Mallet Journal. 1945. 6 July. P. 2.

⁵⁸ Див. напр.: Wedding. Brissenden-Hobden Ramsgate soldier weds // Thanet Advertiser. 1945. 23 Oct. P. 5.

політики британського уряду. Активне оцифрування і удоступнення широких пластів британської періодики уможливило дистанційне опрацювання цих важливих першоджерел із використанням сучасних засобів цілеспрямованого пошуку необхідної інформації у них. Із британської періодики можна почерпнути відомості щодо рекрутування британок до війська; умов їхньої служби у різних організаціях (примірного кола обов'язків, побутових умов, рідше – рівня заробітної платні тощо); особливостей пропагандистської кампанії держави, спрямованої на залучення якомога більшої кількості британок до служби у ЖДПС, ЖКВМС, ДТС, заходів задля підвищення престижу цих організацій; змін законодавства, яке регулювало призов і службу жінок у збройних силах тощо. На основі газетних матеріалів можна частково сформулювати уявлення про особливості публічного дискурсу щодо жінок на службі, який був вельми неоднозначним, адже поряд з акцентуванням уваги на важливості роботи членкинь 3-х жіночих служб велися дискусії щодо привабливості їхньої форми, зовнішнього вигляду загалом, використовувалася сексистська і патерналістська риторика тощо. Також на основі аналізу змісту та частоти публікацій можна судити про зростання значущості ролі жінок-військовослужбовців у міру розгортання військового конфлікту, розширення номенклатури їхніх посад та зростання відповідальності посадовиць, ставлення суспільства до змін в організації жіночої служби. Сама по собі активність висвітлення діяльності жінок-військовослужбовців свідчить про зацікавленість уряду в залученні якомога більшої кількості жінок до збройних сил на конкретних етапах війни, коли потреба у кадрах стояла особливо гостро. Публікування найбільшої кількості матеріалів із досліджуваної теми спостерігалось у 1940–1943 рр., коли становище Великої Британії у війні було достатньо невизначеним, і країна дуже потребувала кадрових ресурсів, зокрема жіночих. Натомість у 1944–1945 рр., у міру переходу переваги у війні на бік союзних сил, кількість статей, присвячених жінкам на службі у війську, різко зменшилася.

REFERENCES

1. A.T.S. «veterans». Interesting jobs for women (1942, Aug., 20). *Stirling Observer*, p. 6. [in English].
2. A.T.S. and W.A.A.F. Crown Forces (1941, Apr., 10). *Aberdeen Evening Express*, p. 3. [in English].
3. Aberdeen appeal for W.R.N.S. recruits (1939, Sept., 18). *Aberdeen Press and Journal*, p. 3. [in English].
4. Auxiliary Territorial Service (1942, May, 4). *Birmingham Mail*, p. 4. [in English].
5. Auxiliary Territorial Service at work (1939, Sept., 14). *Belfast Telegraph*, p. 8. [in English].

6. Behind The Scenes with the Women's Auxiliary Air Force (1940, Mar, 13). *The Tatler*, p. 22. [in English].
7. Collett Wadge, D. (1946). *Women in Uniform*. London: Dampson Low. [in English].
8. Conscription of women: military age up to 50? (1941, Nov., 27). *Leicester Evening Mail*, p. 1. [in English].
9. Demobilisation (1945, Aug., 16). *Yorkshire Post and Leeds Intelligencer*, p. 3. [in English].
10. Dilemma of A.A. coastal gunner (1943, Sept., 28). *Western Morning News*, p. 2. [in English].
11. Discover History As It Happened. (n. d.). *The British Newspaper Archive*. Retrieved from <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/> [in English].
12. Fieseler, B., Hampf, M. M., & Schwarzkopf, J. (2014). Gendering combat: Military womens status in Britain, the United States, and the Soviet Union during the Second World War. *Women's Studies International Forum*, 47, 115–126. [in English].
13. Flynn, G. Q. (2002). *Conscription and democracy: The draft in France, Great Britain, and the United States*. Westport, Connecticut & London: Greenwood Press. [in English].
14. For the convenience of men and women on military service (1940, Apr., 18). *Nottingham Evening Post*, p. 5. [in English].
15. Forces or factory (1941, Sept.). *Belfast News-Letter*, p. 3. [in English].
16. Gifts made by Ceylon and Uganda (1944, Mar., 24). *Warwick and Warwickshire Advertiser*, p. 5. [in English].
17. Girl corporal gets M.M. (1940, Dec., 18). *Belfast News-Letter*, p. 3. [in English].
18. Harris, C. (2003). *Women at war in uniform 1939–1945*. Stroud: Sutton Publishing. [in English].
19. Homes for husbands, say married WRENS (1945, July, 6). *Shepton Mallet Journal*, p. 2. [in English].
20. Just to remind you! (1941, Jan., 4). *Buckingham Advertiser and Free Press*, p. 4. [in English].
21. MacKenzie, S. P. (1989). Vox Populi: British Army Newspapers in the Second World War. *Journal of Contemporary History*, 24(4), 665–681. [in English].
22. Marwick, A. (1982). Print, Pictures, and Sound: The Second World War and the British Experience. *Daedalus*, 111(4), 135–155. [in English].
23. Members of the Auxiliary Territorial Service passing the Royal Stand, at Balmoral Show Grounds (1944, May, 4). *Belfast Telegraph*, p. 3. [in English].
24. Members of the Women's Auxiliary Air Force repairing the inside of barrage balloon (1940, Mar., 14). *Yorkshire Evening Post*, p. 11. [in English].
25. Military medals for women (1941, Jan., 11). *Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette*, p. 2. [in English].
26. Nicholas, S. & O'Malley, T. (2020). *Newspapers, War and Society in the 20th Century: Journalism, Reportage and the Social Role of the Press*. Routledge. [in English].
27. No exceptions in call-up of women (1941, Mar., 17). *Lancashire Evening Post*, p. 5. [in English].

28. Public notices. Auxiliary Territorial Service (1942, Jan., 2). *Western Gazette*, p. 5. [in English].
29. The Markham Report (1942, Dec., 14). *The Sydney Morning Herald*, p. 3. [in English].
30. Their job isn't spectacular, but they need skill and coolness (1942, July, 22). *Belfast Telegraph*, p. 4. [in English].
31. Volunteer now for Women's Auxiliary Air Force (1943, Feb., 2). *Londonderry Sentinel*, p. 1. [in English].
32. W.A.A.F. in every R.A.F. operation (1944, June, 2). *Warwick and Warwickshire Advertiser*, p. 4. [in English].
33. What they do and what they wear. The Auxiliary Territorial Service (1943, Apr., 30). *Norwood News*, p. 2. [in English].
34. What they do and what they wear. The Women's Royal Naval Service (1943, Sept., 24). *Uxbridge & W. Drayton Gazette*, p. 7. [in English].
35. What they do and what they wear. Women's Auxiliary Air Force (1943, June, 4). *Belfast News-Letter*, p. 6. [in English].
36. Women in Uniform – the Women's Royal Naval Service (1940, June, 19). *The Bystander*, p. 15–17. [in English].
37. Women of the Auxiliary Territorial Service (1939, Sept., 22). *Hampshire Telegraph*, p. 12. [in English].
38. Women under Military Law? (1940, May, 25). *Morecambe Guardian*, p. 2. [in English].
39. Women's Services (1942, Feb., 3). *Lancashire Evening Post*, p. 4. [in English].
40. WREN Day (1943, May, 22). *Chester Chronicle*, p. 6. [in English].
41. Younger «WRENS» (1941, Mar., 22). *Belfast Newsletter*, p. 3. [in English].

Nataliia Zalietok

Candidate of Historical Sciences,
Head of the Department for Archival Studies,
Ukrainian Research Institute
of Archival Affairs and Records Keeping
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5319-3876>

BRITISH NEWSPAPERS AS A SOURCE FOR RESEARCH ON THE WOMEN'S SERVICE IN THE ROYAL ARMED FORCES DURING THE WORLD WAR II

Abstract. The aim of the work is to analyse the contents of British newspapers during the World War II and to highlight blocks of information that can be used in the study of women's service in the His Majesty's Armed Forces. **The methodology of research** includes methods of analysis and synthesis, induction and deduction, analogy, comparison and generalization, content-analysis. The latter made it possible to analyse in a social context the qualitative and quantitative content of newspaper materials, to identify a number of facts and trends concerning the problem of the presence of British women in the army. We also used a gender approach during

analysing the specifics of public discourse on women in military. It gave an idea on the gender roles that existed at that time in British society. **Scientific novelty.** Newspapers as a source for research on women's service in the British Armed Forces are the subject of a separate academic study for the first time. A number of materials from British periodicals of 1939–1945 for the first time were introduced into scientific circulation, which makes it possible to trace fully the main trends in the activities of women on the service in the His Majesty's Armed Forces during the war, their way of life, etc. **Conclusions.** British newspapers are an important source for research on the service of women in the His Majesty's Armed Forces, as well as the peculiarities of public discourse concerning it and the gender policy of the government of that time. Active digitization and granting access to broad layers of British periodicals made it possible to analyse these important primary sources remotely and with the use of modern means of targeted search for the necessary information in them. One can get the information on the recruitment of British women to the army; conditions of their service in various organizations; features of the state's propaganda campaign aimed at attracting as many British women as possible to serve in the armed forces, etc. Based on the information from the newspapers' articles, it is possible to form partially a picture of the peculiarities of public discourse on servicewomen, which was very ambiguous, as along as with emphasizing the importance of the work of members of the three women's services, discussions were held on the attractiveness of their form and appearance in general, etc. In addition, based on the analysis of the content and frequency of publications, one can admit the growing importance of the role of military women as the military conflict unfolds, expanding their positions and increasing the responsibility of those who held them, society's attitude to changes in organisation of women's service.

Key words: newspapers; digital newspaper archives; Great Britain; women; armed forces; World War II.